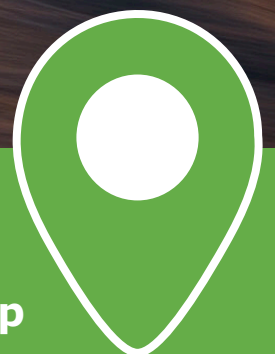

Studiehandledning

Vatten Land

Studieförbundet Vuxenskolan är en idéburen folkbildningsorganisation med visionen om ett samhälle där människor växer genom kunskap, insikt och delaktighet.

Vår vision

Studieförbundet Vuxenskolas vision är ett samhälle där varje människa växer genom kunskap, insikt och delaktighet.

Vår idé och verksamhet är starkt förankrad i demokrati, jämställdhet, humanism och hållbarhet. Vår värdegrund och vision bidrar till att frigöra människors kraft, engagemang och utveckla sin kreativa förmåga.

Vår värdegrund

Vår värdegrund hävdar principen om människors lika värde baserat på de grundläggande mänskliga rättigheterna. Vår syn på bildning bygger på människans förmåga att själv forma sitt liv tillsammans med andra människor. Den utgår från individens rättigheter och skyldigheter att som aktiv medborgare ta ansvar för en samhällsutveckling som stärker den liberala demokratin.

©Studieförbundet Vuxenskolan 2022

Kontakt Studieförbundet Vuxenskolan: Jens Öst, www.sv.se jens.ost@sv.se

Sammanställning studieplan: Erika Olsson Vreta Jord & Ord erika@vretagard.se

Inledning

Boken Vatten Land är berättelsen om vattenlandet Sverige. Vatten skapar förutsättning för liv, vatten är ett grundläggande fundament i landskapet. Kring vatten finns en mycket rik biologisk mångfald och i vårt gemensamma kulturarv finns ofta kopplingar till vatten. Samtidigt har människan i hundratalens år strävat efter att få bort vatten ur landskapet. Genom att dämna, räta och dika har närvaron av vatten förändrats stort.

Vår strävan att tämja vattnet och få bort det till förmån för åkermark och planterad skogsmark hotar den biologiska mångfalden, utdikade torvmossar och sjöbottnar leder till stora utsläpp av växthusgaser. I en varmare värld kommer vattnet att spela en än större roll, både där det kommer att finnas i överflöd och där det kommer att försvinna. Ner till minsta rännil och bäck har vi lärt oss att gårdagens misstag i vattenförvaltningen inte får upprepas. De goda exemplen på fungerande vattenvård leder oss mot framtiden.

Vatten Land ger en bred bild av vattnet i landskapet, hur vår syn på vatten och markanvändning förändrats genom historien och öppnar också för diskussion om framtiden.

Om författarna

BO LANDIN

Biolog, författare och filmproducent vars natur- och miljöfilmer nått publik över hela världen. Den dokumentära försurningsboken *Om Träd Kunde Gråta* blev ett genombrott för honom som författare. Den nyligen utgivna boken *Fotavtryck* berättar hur vi alla är med och påverkar vår jord. Landin utsågs till "Årets Värmlandsförfattare 2020" och fick Selma Lagerlöf-stipendiet 2022. Han sommarpratade i Sommar i P1 2023.

LENNART HENRIKSON

Biolog med doktorsexamen i ekologisk zoologi, expert på pärlmusslans ekologi. På Världsnaturfonden initierade han arbetet med Skogens vatten. Belönad för sitt arbete som brobyggare mellan forskning och praktiskt miljöarbete: Guldkvisten av Föreningen Skogen 2014, 2019 Miljömåls-priset som "Årets miljöinspiratör" och "Årets Våtmarksstipendiat" av Våtmarksfonden. Lennart Henrikson gick bort i cancer i april 2021 under arbetet med denna bok.

Om studiecirkeln

Denna studieplan är ett förslag till arbetsgång till läsecirkel till boken Vatten Land. Den är tänkt som diskussionsunderlag efter att deltagarna läst några avsnitt av boken mellan träffarna.

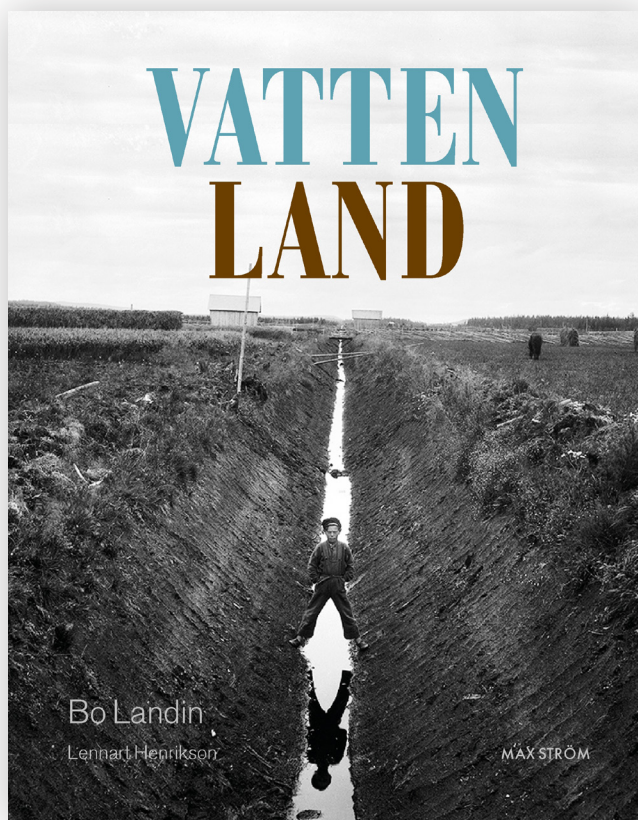
Upplägget är planerat för fyra träffar men det går utmärkt att komplettera cirkeln med fler träffar om ni vill läsa kortare avsnitt åt gången eller använda diskussionsfrågorna som grund för en exkursion kring vattendrag i er hembygd, en historisk tillbakablick eller kanske dialog kring framtiden.

Studiecirkeln går att genomföra med fysiska eller digitala träffar och kan med fördel kompletteras med studiebesök eller föreläsningar. Om ni väljer att genomföra cirkeln digitalt behöver deltagarna ingen tidigare erfarenhet av digitala möten, men det är bra med grundläggande datakunskaper.

Tips på digitala verktyg, förhållningssätt vid digitala möten och andra råd finner du på Studieförbundet Vuxenskolas hemsida under föreningsutveckling <https://www.sv.se/foreningsutveckling/digital-verksamhet/>

Boken Vatten – Land kan cirkeldeltagarna köpa till rabatterat pris från Adlibris, genom att ange rabattkoden Studiecirkel

adlibris.se/vattenland

Till cirkelledaren

Skicka en epost till deltagarna och välkomna dem till den första träffen. Se till att alla har tillgång till boken Vatten Land och be dem att läsa till och med sidan 130 inför den första träffen. Om ni vill följa studieplanens upplägg är läsningen uppdelad i några antal av boken inför varje träff:

Träff 1 - Vattnet i vår närhet – vattnet i historien

Skogens vatten, sid 11-30

Tankar vid vatten, sid 31-46

Det dränerade landskapet – ett drama i tre akter, sid 47-92

De lånade Lilla Attsjön av naturen i hundra år, sid 93-100

Vem äger vattnet, sid 117-130

Träff 2 - Vattnets kretslopp

Vattnets faser, sid 101-116

Våtmarken – mygghelvete eller paradiset? sid 131-152

Älven – ett vattendrag i fyra dimensioner, sid 153-174

Bävern – den naturliga dammbyggaren, sid 195-216

Träff 3 - Vatten och våtmarker i vår kultur

Brusa högre lilla å – när vattnet tar ton, sid 217-226

Vattnet i litteraturen – en inspirationskälla, sid 227-248

Isäventyr och tankar om frusen kärlek, sid 249-264

Träff 4 - Vattnet i en varmare värld

Gotland – räcker vattnet? sid 175-194

Vattenriket Island, sid 265-276

Vatten i en varmare värld, sid 277-308

Ringar på vattnet, sid 309-326

Det går också utmärkt att genomföra cirkeln med fler träffar och läsa färre avsnitt inför varje träff, byt då ut diskussionsfrågorna till de avsnitt ni läst och anpassa upplägget så att det passar just era förutsättningar.

Upprätta en kontaktlista och glöm inte att fylla i och signera i SVs digitala närvarolista. Håll kontakt med din SV avdelning för ytterligare hjälp och stöd. Här kan du också få tillgång till fler digitala verktyg och via www.sv.se tips om SVs övriga erbjudande till föreningar.

Träff 1

Vattnet i vår närhet – vattnet i historien

Varmt välkommen till den första träffen om vatten och land. Cirkeln inleds med att ni kommer överens om hur ni vill lägga upp läsningen och era träffar. Avsnittet innehåller många förslag till diskussionsfrågor, välj ut de frågor som ni finner mest relevanta.

Inledning

Starta träffen med att göra en presentationsrunda där ni också stämmer av era förväntningar på studiecirkeln. Förslag på punkter:

- Namn
- Tankar kring upplägg av cirkeln
- När jag tänker på vattendrag i landskapet så relaterar jag till...

Videointroduktion av Bo Landin, länk från <https://youtu.be/u4hpl-NVzSM>

Runda för en första reflektion

Inför den första träffen har ni enskilt läst nästan en tredjedel av boken. Gör en runda där var och en får göra en spontan reflektion kring texten. Se till att alla deltagare har var sitt papper eller post-IT-lapp. Vik några minuter för att enskilt skriva ner ett ord eller mening. Gör därefter en runda där var och en får berätta om sina tankar:

- Vilka tankar väcker texten?
- Har ni en gemensam bild eller är svaren olika?

Citat

Gå tillbaka till texten, om gruppen är stor får ni gärna dela in er i mindre "bikupor". Varje deltagare letar fram ett stycke eller citat som hen fastnat för. Skriv gärna ner stödord eller citat på ett blädderblocksark och spara som minnesanteckningar till kommande träffar.

Förslag till diskussionsfrågor kopplat till respektive kapitel

Välj gärna ut några av frågorna och diskutera dem i helgrupp eller dela in er i mindre grupper för att sedan delge varandra hur ni resonerat.

Skogens vatten - där löv blir fisk, sid 11-30

- Det första kapitlet följer Lennart Henriksson på en vandring längs vatten men också längs sin egen historia och minnen. Har du något vattendrag som betyder lite extra för dig? Vilka minnen väcker tanken på vattendraget?
- Ekosystem där vatten och mark samspelar är ofta mycket rika. Hur ser det ut där du bor? Vilken typ av växter och djur finns där? Hotade arter?

Tankar vid vatten, sid 31-46

- Vilka vägar följer vattnet i din hembygd? Titta gärna gemensamt på en karta på storskärm, till exempel www.google.se/maps/ och följ riktningen på vattnets väg mot havet. Verkar vattendraget följa naturliga vägar eller flyter vattnet fram i grävda diken?
- Vilka tankar väcker begreppen nedströmsfolk och uppströmsfolk hos dig?
- Vattendrag har ofta gamla namn med en viss betydelse, vad kan namnen på bäckar, åar eller sjöar i din hembygd berätta?
- Författaren delar in vattendrag i urvatten, naturvatten och kulturvatten. Resonera kring begreppen och försök hitta exempel på kartan.
- Se också om ni på kartan kan hitta källor eller brunnar.

Det dränerade landskapet – ett drama i tre akter, sid 47-92

- Vad är din relation till våtmarker och dikningsföretag?
- Finns det dikningsföretag eller sjösänkningar i din bygd? Hur har de förändrat landskapet?
- Dikning och dränering har under många århundranden varit reglerade i lag. Vad anser du om statens historiska strävan efter ökad odlingsareal och de styrmedel som använts?
- Hur ser du på naturens värde ställt mot värdet av matproduktion. Finns det ett motsattsförhållande idag? Måste det vara så?
- Vad tänker du när du läser berättelsen om Hornborgasjön?
- Diskutera hur ni ser på de olika orsakerna till att vatten brunifieras. Har du sett vattendrag i din hembygd bli brunare? Går utvecklingen att stoppa?

De lånade Lilla Attsjön av naturen i hundra år, sid 93-100

- Läs avsnittet om Lilla Attsjön. Har ni motsvarande berättelser i din hembygd eller närområde?
- Om ja, planera gärna en vandring till platsen.
- Ta fram kartor från olika tidsepoker över platsen, se Lantmäteriets hemsida: <https://www.lantmateriet.se/historiskakartor>

TRÄFF 2

Vattnets kretslopp

Våtmarken som himmel eller helvete. Tillgången på vatten – varför tar vi den så lätt för given? Den andra träffen lyfter ytterligare dimensioner på vatten och livgivande vattendrag.

Videointroduktion av Bo Landin, länk från <https://youtu.be/TaLKw2RmEAQ>

Inledning

Inled träffen med en runda där ni lyfter eventuella frågor från förra träffen. Diskutera om ni vill bjuda in någon föreläsare eller kanske genomföra en vandring till vattendrag i ert landskap. Kom i så fall överens om vem som ansvarar för att förbereda och bjuda in eventuella gäster eller föreläsare.

Citat

Ta fram blädderblocksarket med citat från träff 1 och komplettera med varsitt citat eller stycke från texten ni läst inför träff 2. Motivera varför ni fastnat för just ert citat. Spara arket till den sista träffen.

Förslag till diskussionsfrågor kopplat till respektive kapitel

Välj gärna ut några av frågorna och diskutera dem i helgrupp eller dela in er i mindre grupper för att sedan delge varandra hur ni resonerat.

Vattnets faser, sid 101-116

- Diskutera vattnets stora kretslopp och betydelsen av att hela jordklotet delar vatten.
- Vad är en atmosfärisk flod?
- Hur påverkar klimatförändringarna frekvensen av orkaner och skyfall?
- Snö – kärt barn många namn? Vilka namn på snö brukar du använda?
- Vad är fossilt vatten? Varför är det en ändlig resurs? Vad är skillnaden på grundvatten och fossilt vatten?

Vem äger vattnet? sid 117-130

- Kan man äga vatten?
- Hur skiljer sig synen på ägande och vatten i olika länder?
- Hur har den svenska traditionen av gemensamt ägande i form av allmänningar eller gemensamt förvaltande som till exempel som föreningar vid dikningsföretag eller sjösänkningar förändrats över tid?
- Idag "ägs" inte vattnet längre av naturen. Hur kommer det att se ut i framtiden? Kan man sätta ett pris på naturen, på vattnet som flödar fritt?

Våtmarken – mygghejvete eller paradiset? sid 131-152

- En femtedel av vårt land är bestått av våtmarker. Vad har du för relation till myrar, kärr och andra våtmarker?
- Hur har dikningen av våtmarker förändrat vårt landskap? Skillnader över Sverige?
- Vilka hot mot artrikedom och biologisk mångfald har dikningen medfört?
- Vi har ännu inte lärt oss älska våtmarken skriver författaren. Håller du med? Vilka tankar kring våtmark väcker texten? Kan du älska våtmarker?

Älven – ett vattendrag i fyra dimensioner, sid 153-174

- Flod, älv eller bäck? Vad tänker du om kategoriseringen av olika vattendrag?
- Vilken betydelse har älvarna haft för det moderna Sveriges framväxt?
- Vilka olika användningsområden har människan sett i älven historiskt? Idag?
- Striden om de sista stora älvarna har varit en politisk fråga i decennier. Det finns emotionella, ekonomiska, ekologiska och därmed politiska överväganden. Hur ser du på älvarna idag – och i framtiden?
- Vad innebär begreppet ekocentrism?

Bävaren – den naturliga dammbyggaren, sid 195-216

- Bävaren bedriver en unik ingenjörskonst. Finns bävaren naturligt hos er? I så fall, hur påverkar närvaron vattnets vägar?
- Om bävaren finns i din hembygd, hur har dess dammar påverkat dig och dina verksamheter? Vad tycker du om det som händer i bävermarkerna?
- Vilka tankar väcker människans jakt på bäver och hur vi använt bävergel, tänder och skinn?
- Vad kan vi lära oss om bäverns historia där den utrotades och de åtgärder som gjorts för att återinföra och öka stammen?
- Vad tänker du om begreppet "rewilding" eller förvildningsprojekt?
- Hur ser du på bäverns framtid?

Avslutning

Gör en runda bland deltagarna. Låt var och en kort berätta om vad ni tar med er från dagens träff. Kom överens om vilka avsnitt ni ska läsa inför nästa träff och att alla vet var och när ni ses igen.

TRÄFF 3

Vatten och våtmarker i vår kultur

Varmt välkommen till den tredje träffen! Vatten väcker känslor – kanske rädsla, glädje, ro eller oro. Hur har vatten format oss – kulturellt? Vad är just DIN relation till vatten?

Videointroduktion av Bo Landin, länk från https://youtu.be/82glilcM_94

Inledning

Inled träffen med att lyssna till J:son Lind, Brusa högre lilla å och/eller Smetanas Ma Vlast/Moldau (andra satsen: JB1:112 2. Vltava 12 minuter: För dig, hur ser landskapet ut som musiken försöker återskapa? Kanske är det någon av deltagarna som har egen musik kopplad till vatten?

Vilken betydelse spelar KÄNSLOR i mötet med naturen? Vilken musik, litteratur eller konst förknippar du med vatten? Berätta och visa gärna!

Inled träffen med en runda där ni lyfter eventuella frågor från förra träffen.

Citat

Ta fram blädderblocksarket med citat från era tidigare träffar, komplettera med varsitt citat eller stycke ni fastnat för under läsningen inför dagens träff.

Titta gemensamt på arket, kan ni se några genomgående teman? Vilka tankar har boken väckt hos er?

Förslag till diskussionsfrågor kopplat till respektive kapitel

Välj gärna ut några av frågorna och diskutera dem i helgrupp eller dela in er i mindre grupper för att sedan delge varandra hur ni resonerat.

Brusa högre lilla å – när vattnet tar ton, sid 217-226

- Vilka tankar väcker kapitlet om vatten och musik?
- Kan du med ord beskriva hur bäcken låter för dig? Vilka ”instrument” kan bäst återskapa vattendragets ljud för dig?
- Vilka är de vackraste musikaliska tolkningarna av vatten? Spela gärna er favoritmusik med koppling till vatten för varandra! (Pop, rock, klassiskt).
- Hur kan vattendragens ljud hjälpa oss att förstå hur de mår?

Vattnet i litteraturen – en inspirationskälla, sid 227-248

- Vatten är en stor del av vårt gemensamma kulturarv och ständigt närvarande i litteraturen. Vilka reflektioner gör du när du läser texterna som citeras i kapitlet?
- Har du egna exempel på hur vatten och vattendrag skildras i litteraturen? Dela gärna med dig!
- Är det ordet respekt som präglar vår relation till vatten? Tycker du att vi hyser förståelse och respekt för vad vatten kan ge oss och vad det kan ta ifrån oss?

Isäventyr och tankar om frusen kärlek, sid 249-264

- Vad tänker du när du läser ordet ”ispassion”?
- Har du upplevt något isäventyr så som det som författaren beskriver i kapitlet? Berätta!

Avslutning

Gör en runda bland deltagarna. Låt var och en kort berätta om vad ni tar med er från dagens träff. Kom överens om vilka avsnitt ni ska läsa inför nästa träff och att alla vet var och när ni ses igen.

TRÄFF 4

Varmt välkommen till den fjärde och sista träffen! Om ni följer upplägget i studieplanen har ni nu läst ut boken och står inför att summera era intryck och tankar kring Vatten Land. Den sista träffen fokuserar på "problemet" med vatten, hoten, men också möjligheterna inför framtiden.

Inledning

Inled träffen med en runda där ni lyfter eventuella frågor från förra träffen. Kanske har ni förslag till en kompletterande träff, en vandring eller studiebesök efter dagens träff? Kanske har ni mött något område i texten som ni vill fördjupa er i genom att bjuda in en gästföreläsare eller se en film tillsammans? Kom överens om hur ni tar idén vidare och vem som ansvarar för vad.

Citat

Ta fram blädderblocksarket med citat från era tidigare träffar, komplettera med var sitt citat eller stycke ni fastnat för under läsningen inför dagens träff.

Titta gemensamt på arket, kan ni se några genomgående teman? Vilka tankar har boken väckt hos er?

Gästföreläsare – vatten och samhället

Vatten, den gemensamma resurs som vi tidigare ofta tagit för given blir allt mer omdiskuterad i klimatförändringarnas spår. Vattenbrist hotar att skapa stora konflikter och naturkatastrofer med översvämningar, skyfall eller torka riskerar att hela samhället sätts ur spel.

Bjud in en föreläsare från kommunen, länsstyrelsen eller MSB (Myndigheten för Samhällskydd och Beredskap) som kan berätta om vilka lokala krisberedskapsplaner som finns hos er. Översvänningsplaner?

Hur ansvarar myndigheterna för vatten? Vilka prover tas? Finns det gifter i vattnet? Hur redovisar myndigheterna på bästa sätt till allmänheten? Hur hanteras avloppsvatten? Vilka planer finns för kris, det vill säga vad händer om det värsta (och vad är detskulle hända?)

Det finns också stora pengar avsatta från samhället för vattenvårdande åtgärder. Om deltagarna är mark- eller skogsägare kan ni be om en översikt av vilka bidrag som finns tillgängliga för vattenvårdande åtgärder.

Förslag till diskussionsfrågor kopplat till respektive kapitel

Välj gärna ut några av frågorna och diskutera dem i helgrupp eller dela in er i mindre grupper för att sedan delge varandra hur ni resonerat.

Gotland – räcker vattnet? sid 175-194

- Vilka verksamheter och naturgivna förutsättningar är det som skapat dagens gotländska vattenlandskap
- Hur har vattenlandskapet på Gotland förändrats över tid?
- Hur ser situationen för vattentillgång på Gotland ut idag?
- Vilka möjliga vägar finns för framtiden?
- Hur ser vattentillgången och vattnets kretslopp ut i din hembygd? Kolla aktuella läget för grundvattnet i din hembygd: <https://www.smhi.se/kunskapsbanken/hydrologi/mark-och-grundvatten/grundvatten-1.6857>

Vattenriket Island, sid 265-276

- Vad är det som skapar Islands unika vattenlandskap?
- Hur påverkas glaciärerna av de temperaturhöjningar som pågår? Hur snabb är processen? Vilka konsekvenser medför förändringarna?

Vatten i en varmare värld, sid 277-308

- Författaren beskriver hur två stora sjöar och två älvar präglat hans liv. Har du motsvarande vattendrag att relatera till? Hur har de påverkat dig?
- Hur påverkas vattendrag och landskap i ett varmare klimat? Vilka påtagliga konsekvenser ser vi idag?
- Vad är det som sker som vi INTE ser?
- Kan våra räddningsaktioner av djurarter, insekter eller fåglar göra skillnad?
- Vilka verktyg har vi för att motverka exploatering av vattendrag? I närmiljön? På global nivå?
- Den globala bilden är mycket dystert skriver författaren. Håller du med?
- Hur mår vattendragen och våtmarkerna i Sverige?

Ringar på vattnet, sid 309-326

- Vilka lärdomar kan vi göra från 1900-talets miljörörelse?
- Hur ser du på utvecklingen idag?
- Vilka är de största hoten mot våra gemensamma vattendrag och våtmarker?
- Goda exempel ger ringar på vattnet. Vilka exempel vill du lyfta och berätta om?
- Diskutera den senaste tidens utomparlamentariska aktioner kring våtmarker. Vilken roll kan civil olydnad för att stärka skyddet av våtmarker och öka allmänhetens insikter och kunskaper om våtmarkernas roll i naturen – och i samhället?

Allt är vatten

Har boken Land vatten förändrat din syn på vatten? Vad tar du med dig från läsningen och era gemensamma diskussioner? Dela ut post-IT-lappar till deltagarna. Reflektera enskilt kring vilka insikter ni tar med er från studiecirkeln, kanske en ny kunskap eller något ni vill fördjupa er i? Skriv ner tre ord eller meningar, en på varje lapp.

Avslutning

Avsluta den sista träffen med att komma överens om ni vill gå vidare med en ny cirkel eller kulturarrangemang tillsammans. Kanske en vandring, föreläsning eller filmkväll. Tacka cirkelledaren som hållit samman era träffar och glöm inte att slutrapportera närvarolistan till er SV-avdelning!

-Allt är vatten

EXTRA MATERIAL

Länk direkt till Bo Landins filmhälsningar: <https://www.facebook.com/bokenvattenland/>

Sommar och vinter i P1:

<https://sverigesradio.se/avsnitt/bo-landin-sommarprat-2023>

<https://sverigesradio.se/avsnitt/bo-landin-sommarprat-1977>

Historiska kartor

<https://www.lantmateriet.se/sv/kartor/vara-karttjanster/Historiska-kartor/>

Vattenmyndigheterna

<https://www.vattenmyndigheterna.se/>

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

<https://www.msb.se/sv/amnesomraden/skydd-mot-olyckor-och-farliga-amnen/naturolyckor-och-klimat/oversvamning/>

SMHI om väder, klimat och vattentillgångar

<https://www.smhi.se>

<https://www.smhi.se/kunskapsbanken/hydrologi/mark-och-grundvatten/grundvatten-1.6857>

Exkursioner eller extra träffar

I samband med läsning av boken Vatten – Land och under samtalen vid träffarna kommer ni att finna intressanta frågeställningar för fördjupning eller platser att besöka. Ordna gärna extra träffar under cirkelns gång, eller avsluta med en exkursion eller öppet kulturarrangemang. Nedan följer några förslag kring extra träffar eller teman för vattenutflykter.

En utflykt till vatten via äldre kartor

Förbered er genom att ta titta på karttjänsten historiska kartor över platsen ni vill besöka. Börja med att söka via ”Min karta” <https://minkarta.lantmateriet.se/> Zooma in platsen och sedan kan vi välja att titta på bygden som den ser ut idag och växla mellan äldre flygfoton och därefter göra en kartsökning på vilka historiska kartor som eventuellt finns. Vilka spår av vatten finns? Har det skett några förändringar mellan flygfoton från 1960-talet och idag? Vilka verksamheter kopplade till vatten finns beskrivna, antingen via kartorna eller i orsnamn som till exempel ”kvarn” ”såg” ”bro”. Bestäm er för en plats ni vill besöka och ta skriv ut eller beställ kartor över exkursionsmålet.

Vandring längs vatten

Förbered även denna vandring genom att studera kartbilder över ett större område. Vilken väg tar vattnet i bygden ni vill besöka? Vilken sjö eller hav är det på väg till? Vilken väg tar det - genom våtmark, åar, öppna gravar eller kanske täckdiken? Bestäm er för en lagom lång sträcka och följ vattnets väg. Stanna vid intressanta platser och byt berättelser.

Vem lever i och vid vattnet?

Ta på er stövlarna och gör en klassisk exkursion med lupp och artdatanyckel! Vilka grodor, sländor eller fjärilar kan ni hitta? Vilka små insekter lever i vattnet? Finns det fiskar eller kräftor? Ge er ut på egen hand eller bjud in en föreläsare. Termos och mackor är ett måste!

Lagar och förordningar – en temaföreläsning

Vatten som gemensam resurs har alltid varit föremål för tvister, gemensam lagstiftning och reglering. Är ni markägare i gruppen? Har ni intressen i gemensamma diknings- eller sjösänkingsföretag? Finns det tankar kring att anlägga viltvatten eller bevattningsdammar? Ta kontakt med er länsstyrelse, vattenvårdsförbund, fiskevårdsorganisationer eller naturskyddsföreningen och bjud in en gästföreläsare som är insatt i juridiska frågor kopplat till vatten.

Vattenprovning - En kulinarisk kulturafton

Du har säkert varit på vinprovning, chokladprovning eller test av öl. Men har du provat vatten? Bjud in en sommelier och förbered vattenprover från kranvatten av kommunalt vatten, om ni har enskilda brunnar, från en bäck eller sjö eller vatten från en annan stad. Köp in buteljerat stilla vatten och gör en blind provning där alla deltagare får 4–5 glas med nummer. Smaka på ett vattenglas i taget och diskutera:

Vad smakar vatten? Vilka prover upplever ni som goda eller mindre goda? Hur upplever ni skillnaden i de olika proverna? Vinvärlden använder begreppet terroir, ”smaken av en plats”. Hur smakar er plats? Vad är det som ger vattnet dess smak? Hur påverkar vattnet smaken av det som odlas?